

Грициняк О. І.
кандидат економічних наук, науковий працівник
Львівської дослідної станції
Інституту рибного господарства
Національної академії аграрних наук України

Hrytsynyak O. I.
PhD, Researcher at the Lviv Research Station
of Fisheries Institute
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

**ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПЛИВУ
НА ВІДТВОРЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ В УКРАЇНІ**

**THE QUESTION OF ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE
OF SOCIAL SECURITY AND POSSIBILITIES OF ITS INFLUENCE
TO LABOUR REPRODUCTION IN UKRAINE**

Анотація. У статті розглядаються основні моделі соціального забезпечення. Аналізуючи моделі соціальної політики сучасних європейських країн, автор зазначає, що ніде у світі вони не застосовуються в чистому виді. Важливим запозиченим досвідом для України мають стати підходи в наданні соціальної допомоги, яка має бути законною, справедливою, адресною і базуватись на індивідуальному підході до кожного конкретного випадку.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальне регулювання, соціальні стандарти, соціальне страхування, робоча сила.

Постановка проблеми. Інтеграція зарубіжного досвіду можлива за двома напрямками, а саме на рівні державних актів (цілеспрямована політика) і стихійно, де велику роль відіграє фактор випадковості. Ці два фактори доповнюють один одного, однак прерогативним є перший напрям, оскільки йому належить ключова роль. Предметом розгляду даної статті буде аналіз конкретних моделей соціального забезпечення зарубіжних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні й економіко-організаційні аспекти дослідження соціального забезпечення розглянуто в працях М. Білинського, О. Виноградова, Л. Жаліло, Д. Карамішева, О. Кундицького, В. Лехан, Є. Лібанової, В. Рудого, Г. Слабкого та ін.

Мета статті полягає в аналізі досвіду зарубіжних країн із метою імплементації їх досвіду у сфері соціального забезпечення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз світового досвіду соціального забезпечення з метою запровадження соціальних стандартів на теренах нашої держави дасть змогу з'ясувати переваги і недоліки застосування наявних соціальних систем для вибору найефективнішої. Основним завданням соціальної політики має стати розширене відтворення робочої сили країни.

На сьогоднішній день значна різноманітність інститутів, форм і механізмів які формують національні системи соціального забезпечення, особливості їх організації і функціонування дають змогу зробити припущення, що моделей соціального забезпечення стільки ж, скільки і країн світу, в яких вони застосовуються. У всіх цих моделях реперними принципами є ті інституції, які несуть відповідальність за забезпечення соціального захисту: сім'я, держава або ринок (рис. 1).

За даними аналітиків, в європейських країнах спостерігається чітка тенденція розвитку ринково орієнтованих

схем, однак відмінності в організації самого соціального захисту в різних країнах залишаються. Відповідь на питання, наскільки близько європейські країни підійдуть до ринково орієнтованих схем, залежить від національних та глобальних соціальних партнерів і впливу громадських та політичних організацій.

Водночас, аналізуючи публікації з даної проблематики, можемо зробити висновок, що найбільш використовуваною в сучасній економічній літературі є класифікація Г. Еспінг-Андерсена, згідно з якою можемо виокремити моделі соціальної політики, які існують в розвинених країнах [2].

Рис. 1. Моделі соціальної політики сучасних європейських країн [2]

Перша модель – ліберальна, або англо-американська, яка притаманна таким країнам як США, Великобританія, Канада, Австралія. Її характерними рисами є низький рівень декомодифікації, значна стратифікація суспільства та державне втручання, яке здійснюється за допомогою

регулювання ринків. На практиці це означає, що соціальна допомога надається за рахунок розвиненої системи страхування малозабезпеченим верствам населення в межах певних соціальних потреб, причому обов'язковою умовою має бути те, що ці люди нездатні самостійно забезпечити себе засобами для існування. Хочемо відзначити, що даний тип цілком відповідає своєму основному призначенню в умовах економічної стабільності або економічного росту, однак у періоди економічної рецесії, що неодмінно пов'язано зі згоранням соціальних програм, у хитке становище потрапляє багато соціальних груп населення. Все це, а також історичні умови формування даної моделі, яка формувалась під впливом ліберальної трудової етики та домінування ринкових форм господарювання, на нашу думку, будуть мало ефективними для нашої трансформаційної економічної системи.

Друга модель – *консервативно-корпоративістська*, або *франко-німецька*, характерними ознаками якої є високий рівень декомодифікації та значна стратифікація суспільства, тобто соціально орієнтована ринкова економіка. Вона характерна для таких країн, як Німеччина, Австрія, Франція, Італія. Державне втручання тут здійснюється шляхом прямого надання фінансової допомоги та регулювання ринків. Тобто існують окремі соціальні програми для різних професійних і статусних груп залежно від сплачених трудових внесків. Це означає, що соціальна допомога пропорційна трудовим доходам особи і задовольняється через можливість компенсації ризику втрати доходу через страховий захист. Характерною рисою цієї моделі є «самоврядність» страхових кас, які є спільно керовані як власниками підприємств, так і профспілок, які репрезентують інтереси найманих працівників. Так, величина гарантованих виплат по безробіттю залежить від трудового стажу, а термін виплат – від часу сплати страхових платежів, їх величини і віку працівника. У багатьох

країнах період виплат допомоги по безробіттю збільшений для осіб старше 50 років. Ми переконані, що запровадження даної моделі в Україні буде не зовсім правильно, оскільки дана модель може існувати тільки в консервативному суспільстві добробуту, якому притаманний сильний корпоративний дух і значне поширення ліберального сценарію ринкової ефективності.

Третя модель – *соціал-демократична*, або *скандинавська*. Вона характеризується високим рівнем декомодифікації, слабкою стратифікацією суспільства, а втручання держави здійснюється у формі прямого надання фінансової допомоги [4, с. 125]. Причому пріоритетними завданнями державної соціальної політики є вирівнювання доходів населення і загальна зайнятість. Практичне застосування даної моделі отримала у Швеції, Данії, Фінляндії, Норвегії, Голландії та Швейцарії.

На нашу думку, дана модель найбільш відповідає соціальному духу нашого суспільства, оскільки вона заснована на концентрації громадських фондів підтримки профспілкових та інших громадських організацій і поширюється на всіх громадян незалежно від їх трудового внеску. Дана модель має на увазі розвиток концепції держави загального добробуту, яка передбачає рівність найвищих стандартів, а не рівність мінімальних потреб. Яскравим прикладом даної моделі є Швеція, де основним завданням соціальної політики є створення належних умов відтворення робочої сили і зняття соціальної напруги в країні. Крім того, чітко виділено, за який конкретний напрям соціальної політики відповідає певний суспільний інститут (табл. 1).

Діяльність за кожним наведеним у табл. 1 напрямом принесла досить вагомий результат. Значний інтерес для нашого дослідження являє здійснювана «політика солідарної заробітної плати», основним завданням якої стало усунення відмінностей в оплаті праці працівникам одного

Таблиця 1

Соціальна політика Швеції: напрями та інститути [3, с. 33]

Назва напрямів соціальної політики	Відповідальний інститут
1. Гарантія доходу	
1.1. Політика на ринку праці: на робочому місці, перекваліфікація, трудова адаптація і реабілітація тощо	Держава, незалежні страхові компанії
1.2. Соціальне страхування: медичне страхування, батьківське страхування, народна пенсія, страхування від нещасних випадків на роботі	Держава
1.3. Підтримка під час проходження військової служби	Держава
1.4. Соціальна допомога	Місцеві органи
2. Покращання оточуючого середовища	
2.1. Підтримка оточуючого природного середовища	Держава, місцеві органи
2.2. Захист здоров'я: підтримка гігієни, контроль якості продуктів і води, діагностика здоров'я населення	Місцеві органи
2.3. Житлова політика: субсидування будівництва, підтримка сімей із дітьми, пенсіонерів, інвалідів	Держава, місцеві органи
2.4. Сімейна політика: допомога на дітей, шкільні обіди, сімейна допомога тощо	Держава, місцеві органи
2.5. Регулювання дозвілля: парки, спортивні майданчики, басейни тощо	Місцеві органи
3. Догляд (піклування)	
3.1. Піклування при хворобах: хвороби тіла, психічні захворювання, піклування про інвалідів, реабілітація	Регіональні органи
3.2. Соціальні служби: догляд за дітьми, молоддю, людьми похилого віку	Місцеві органи
3.3. Кримінальний нагляд	Держава
4. Захист трудового середовища	
4.1. Трудова екологія: виробнича санітарія	Держава
4.2. Трудове законодавство	Держава
4.3. Регулювання часу відпочинку	Держава
4.4. Захист зайнятості	Держава

рівня професійної підготовки, які зайняті в різних секторах економіки – приватному і державному. У результаті перемовин між профспілками і союзом підприємців, де посередником був уряд, удалось досягнути майже повного нівелювання заробітних плат.

Також значимим для практики соціального регулювання є те, що соціальна політика Швеції складається з активних і пасивних заходів. До активних заходів відноситься здійснювана політика на ринку праці, передовсім це різні програми перепідготовки, беручи участь в таких програмах, безробітні отримують заробітну плату або стипендію. Метою таких заходів є збільшення здатності людини утримувати себе в майбутньому. Відповідно до Закону про соціальне забезпечення, Рада із соціального забезпечення має право вимагати, щоб особа, яка отримує соціальну допомогу, брала участь у певних заходах із перенавчання або інших заходах із підвищення кваліфікації. Якщо особа відмовляється від участі у запропонованих їй заходах без поважної причини, то, відповідно до законодавства, їй може бути відмовлено в наданні соціальної допомоги або її розмір може бути зменшений. Ці ж застереження відносяться і до осіб, які без поважних причин не відвідують призначені їм заходи.

Слід зазначити, що обов'язкове соціальне страхування становить основний елемент шведської соціальної політики загального добробуту. Це в принципі стосується і всіх вищезгаданих соціальних моделей. Офіційні документи цієї країни підкреслюють, що основною метою системи соціального страхування є забезпечення людини захистом у разі настання хвороби, наданні медичної допомоги, народженні дитини та по старості, у зв'язку з нещасними випадками та хворобами з виробничої причини і безробіття [1]. Із цією метою використовується такий інструмент, як виплата соціальної допомоги.

У нашому дослідженні соціальна допомога розглядається в загальній системі соціальної політики, направленої на відтворення робочої сили.

Основним пасивним заходом є надання допомоги з безробіття через страхову систему, яка складається з двох частин – базової і добровільної. Базова допомога оподатковується прибутковим податком, виплачується протягом терміну, який не перевищує 300 робочих днів і якщо за цей термін безробітний не працевлаштувався, йому пропонують взяти участь в активній програмі на ринку праці.

Допомога за добровільним страхуванням залежить від отримуваного доходу і може бути виплачена працівникам, які сплачували страхові внески по безробіттю не менше року, а також виконали всі умови стосовно зайнятості, тобто відпрацювали не менше 70 годин на місяць або 450 годин протягом шести місяців перед утратою роботи.

Слід зазначити, що право на отримання соціальної допомоги має будь-яка особа, яка проживає на території Швеції, а основними чинниками, що визначають коло її одержувачів, є показники макроекономічного стану країни та здійснювана політика на ринку праці. На практиці це означає, що люди, які тимчасово безробітні і перебувають в активному пошуку роботи, отримують соціальну допомогу. Отже, соціальна допомога у Швеції виділяється на такі цілі:

1. Харчування, одяг та взуття, ігри та дозвілля, товари народного споживання, охорона здоров'я та гігієна, щоденна газета, телефон, пакет телепрограм. Витрати за даними статтями розраховуються за нормами, що діють і є єдиними на території всієї країни.

2. Утримання житла, оплата електроенергії, проїзд на роботу, страхування житла, внески за членство у профспілці і страховому товаристві з безробіття.

На основі вищенаведеного матеріалу проаналізуємо здатність розглянутих моделей у вирішенні ключових проблем державного регулювання відтворення робочої сили, зокрема боротьби з бідністю, використовуючи податковий перерозподіл і вирішення проблем, пов'язаних із зайнятістю (табл. 2).

Таблиця 2

Моделі соціальної політики, зайнятість і соціальний перерозподіл

Моделі соціальної політики	Зайнятість	Рівень бідності	Перерозподіл
Ліберальна	висока	помірний	високий
Консервативно-корпоративістська	низька	помірний	помірний
Соціал-демократична	висока	низький	високий

Як видно з табл. 2, за використання ліберальної моделі рівень розподілу зайнятості серед більшості населення є низьким, але зате високий рівень соціального перерозподілу. Держави, де домінують ліберальна і соціал-демократична моделі, характеризуються поміркованою бідністю, тоді як держави, де запроваджена консервативно-корпоративістська модель, – більш вищою. Це означає, що соціальний перерозподіл є більш важливішим, ніж розподіл зайнятості в боротьбі з бідністю, або те, що застосування консервативно-корпоративістського підходу до боротьби з бідністю є неадекватним.

У консервативно-корпоративістській моделі спостерігається акцентування на зайнятості, а не на соціальному перерозподілі. Тут можна спостерігати так званий феномен «працюючого бідняка». Його суть полягає в тому, що велика кількість людей працює, однак їх заробітна плата не дає можливості уникнути бідності, або вони не мають повної зайнятості. Крім того, досить часто за цієї моделі виникають проблеми у тій частині населення, яка є незайнятою або незастрахованою.

Соціал-демократична модель передбачає провідну роль держави в соціальному розподілі доходу як через фіскальну політику, так і через зайнятість. Дана модель характеризується наданням рівних прав на соціальне забезпечення всім групам населення, основна частка якого є представленою на ринку праці з високим ступенем зайнятості, у тому числі і тією, яка ініціюється державою.

Висновки. Аналіз зарубіжного досвіду соціального забезпечення з метою запровадження соціальних стандартів дає змогу стверджувати, що розглянуті вище три моделі ніде у світі не застосовуються в чистому виді, являючи собою «ідеальні типи» соціальної держави, кожен з яких має свої переваги і недоліки. Крім того, знаковою тенденцією сьогодення є формування нової загальноєвропейської системи соціальної політики, де за основу взятий принцип поєднання економічної ефективності і соціальної солідарності.

Зрозуміло, що вітчизняна модель соціального забезпечення теж видозмінюється. Однак твердження про необхідність її вдосконалення залишається актуальним і досі. Перед Україною поставлене завдання створення такої системи соціального захисту працівників, яка б змогла за короткий час якісно підняти рівень життя населення країни без стримуючого ефекту розвитку економіки. Вирішення цього завдання може бути знайдене у створенні гнучких, здатних до адаптації в наших економічних умовах програм соціального забезпечення, які базуються на кращих світових досягненнях і враховують особливості національного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Антропов В.В. Социальная защита в странах Европейского Союза. История, организация, финансирование, проблемы / В.В. Антропов. – М.: Экономика, 2006. – 271 с.
2. Матяж С.В. Європейські стандарти у соціальній сфері: досвід для України / С.В. Матяж. – Миколаїв, 2011. – Вип. 199. – Т. 211. – С. 123–126.
3. Система социального страхования Швеции. География. Все страны мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.geolive.ru/data/euro/sweden/7.htm>.
4. Церкасевиц Л.В. Современные тенденции социальной политики в странах Европейского Союза / Л.В. Церкасевиц. – СПб., 2002. – 233 с.

Аннотация. В статье рассматриваются основные модели социального обеспечения. Анализируя модели социальной политики современных европейских стран, автор отмечает, что нигде в мире они не применяются в чистом виде. Важным заимствованным опытом для Украины должны стать подходы в предоставлении социальной помощи, которая должна быть законной, справедливой, адресной и базироваться на индивидуальном подходе к каждому конкретному случаю.

Ключевые слова: социальное обеспечение, социальное регулирование, социальные стандарты, социальное страхование, рабочая сила.

Summary. The basic models of welfare are discussed in this article. Making analysis of model social policy of modern European countries. It is noted by the author that nowhere in the world they don't use in pure form. Important borrowed experience for Ukraine should be the approach in the provision of social assistance, which must be lawful, fair, targeted and based on individual approach to each case.

Key words: social security, social control, social standards, social insurance, labor.

УДК 379.85(477)

Гук Н. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

Huk N. A.

*Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

THE INTERNATIONAL TOURISM IN UKRAINE: REALITY AND PROSPECTS

Анотація. Міжнародний туризм набуває все більшого розвитку і стає одним із впливових чинників, від яких залежить підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках. У статті розглянуто стан розвитку міжнародного туризму в Україні. Проаналізовано зміни в обсягах і структурі міжнародних туристичних потоків. Установлено, що незважаючи на стримуючі фактори, Україна має потенціал у розвитку міжнародного туризму. Окреслено шляхи розвитку туризму та створення позитивного іміджу країни на ринку туристичних послуг.

Ключові слова: міжнародний туризм, туристична сфера, в'їзний туризм, виїзний туризм, державне регулювання туризму.

Постановка проблеми. Сьогодні туризм – це глобальне за масовістю, формами і технологіями організації відпочинку явище. Розвиток туризму у світовому масштабі, його вплив на зайнятість населення, формування малого і середнього бізнесу, сприяння соціально-економічному розвитку регіонів, а саме транспортної, комунальної, інформаційної, виробничої та сервісної інфраструктури, роблять туризм важливою складовою частиною економічного і соціального розвитку та одним із найбільш характерних проявів глобалізації.

Незважаючи на світовий масштаб, туризм залишився регіональним і національним за змістовим наповненням. Ця галузь підтримує національні традиції, стимулює роз-

виток народних промислів, відродження рецептів приготування цікавих і смачних страв, вимагає збереження природи і створення сприятливих соціальних умов для свого функціонування, тому в багатьох країнах світу міжнародний туризм розвивається як система, яка надає всі необхідні можливості для ознайомлення з культурою, звичаями, історією, релігійними і духовними цінностями відповідної держави та її народу. Разом із тим міжнародний туризм є джерелом збагачення національної економіки, сприяє диверсифікованості економіки, що переконує у пріоритетності та важливості розвитку цієї сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До різноманітних аспектів міжнародного туризму звертались